

ZJIŠŤOVACÍ VÝZKUM V KOSTELE SV. PETRA A PAVLA V KUNOVICÍCH

Miroslav Vaškových, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V září roku 2003 a v dubnu roku 2004 proběhl v interiéru kostela sv. Petra a Pavla v Kunovicích zjišťovací archeologický výzkum, který měl ověřit stáří kostela a prozkoumat případnou kryptu pod oltářem, známou především z ústního podání.

Městský úřad v Kunovicích inicioval archeologický výzkum v kostele sv. Petra a Pavla, který probíhal ve dvou etapách – v září roku 2003 v souvislosti s rekonstrukcí stávající podlahy v prostoru kněžiště před oltářem a v dubnu roku 2004. Výzkum provedli pracovníci archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Kostel sv. Petra a Pavla v Kunovicích je zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek (pod rejstříkovým číslem 3 353). Kostel se nachází na výrazné poloze v jihozápadní části intravilánu města na mírném návrší, z hlediska architektonického se jedná o jednodílnou stavbu s polygonálním závěrem kněžiště a čtyřbokou věží. Nejstarší část – presbytář a část lodi – byla dokončena počátkem 16. století, v roce 1759 byl kostel přestavěn.

K otázce stáří kostela se vyjádřila již řada odborníků, jak z řad archeologů, tak i historiků. O případném velkomoravské stáří kostela, uvažoval již Vincenc Brandl, který uvádí „...farní chrám sv. Petra a Pavla na místě prastarého kostela na závěrku 15. století vystavěný“ (BRANDL 1892, 380). Na velkomoravský původ kostela poukazyval i Antoň Horsák. Vycházel především z nepublikovanému výzkumu, který provedl spolu s Vilémem Hrubým v roce 1958. Při provádění sondáží u základového zdiva kostela odkryli zdivo z plochých kamenů spojených maltou vybíhající ze základů kostela, které mělo jiný charakter než vlastní základy kostela. Další průzkum, který mohl potvrdit případné velkomoravské stáří základů kostela v Kunovicích, provedl v roce 1994 archeolog Jiří Kohoutek z Ústavu archeologické památkové péče v Brně při sondáži u kostelního zdiva za účelem statického vyhodnocení stavby. Zdokumentoval celkem čtyři sondy a zjistil, že spodní vrstvy základů kostela jsou tvořeny šterky s absencí archeologických nálezů. Z jižní strany kostela byly v homogenním zásypu zachyceny pohřby, ze severní a jižní strany se podařilo J. Kohoutkovi odhalit zdivo z lomového kamene. Charakter základů zdiva kostela však byl středověký (KOHOUTEK 1997, 212). Na tyto výzkumy tak částečně navázal výzkum Slováckého muzea, který měl ověřit případné starší než gotické základy kostela a prozkoumat i případnou kryptu v kněžišti kostela a pod oltářem, známou především z ústního podání.

V září roku 2003 byla strhnuta stará podlaha v kněžišti kostela. Po skrývce stavební suti, která se nacházela pod podlahou se v prostoru kněžiště vyrýsovaly obrysy dvou krypt. Po levé oltářní straně byla zdokumentována barokní krypta o rozměrech 250 x 110 cm a hloubce 120 cm, která byla již vybraná na žluté jílovité podloží promíšené pískem. Krypta byla zděná z červených cihel a ukončena na vrchní straně valeným obloukem z téhož materiálu. Neobsahovala žádný archeologický ani antropologický materiál.

Druhá krypta byla začištěna a odkryta v místech pod oltářní mensou, přímo uprostřed kněžiště. Krypta byla zděná z červených cihel, měla rozměry 138×90 cm a hloubku 125 cm. Její odkryv probíhal postupně po jednotlivých vrstvách o mocnosti 10 cm. Ani zde se nepodařilo objevit žádný archeologický ani antropologický materiál, krypta byla začištěna až na žluté jílovité podloží, zásyp krypty byl tvořený stavebním rumem promíšeným žlutým pískem a částečně i hnědou hlínou. Obě krypty byly zakresleny a fotograficky zdokumentovány.

Na pravé oltářní straně, v blízkosti vítězného oblouku pod kazatelnou, byla vyměřena sonda těsně u základů kostela o rozměrech 200×100 cm. Sonda měla zjistit charakter a případně i stáří základového zdiva kostela. Výkop sondy probíhal opět po jednotlivých vrstvách

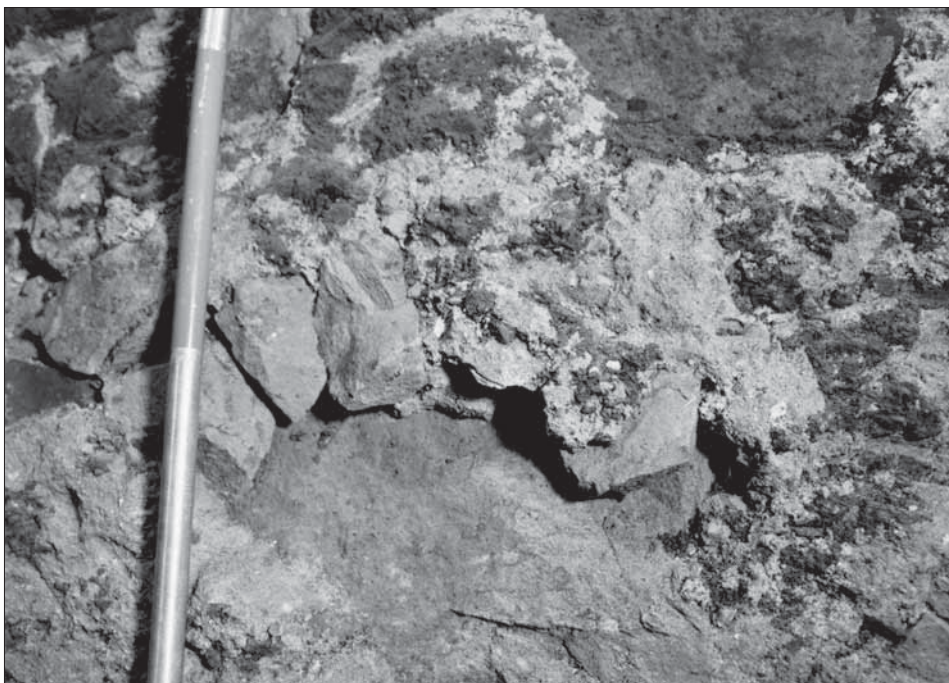

1. Pohled na plochu výzkumu v kněžišti kostela se dvěma kryptami a sondou u základů kostela. Foto L. Chvalkovský, archiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

o mocnosti 20 cm a byla vykopána až do hloubky 250 cm od normální úrovně podlahy kostela, skutečná hloubka sondy byla 205 cm (zbylých 45 cm tvořila stavební navázka pod bývalou podlahou kostela). Na protější straně v profilu výkopu se vyrýsovala část valené klenby pravděpodobně další krypty, která ovšem nebyla zkoumána. Základ kostela byl tvořen masivními, převážně pískovcovými lomovými kameny kladenými na hrubou vaznou šterkovou maltu tmavě šedého až hnědého zbarvení. Základy byly kompaktní a sahaly do proměnlivé hloubky 125–145 cm od vrchu výkopu a měly charakter gotického zdiva. Zbytek profilu výkopu byl tvořen kompaktním šterkovým podložím, zjištěným již při výzkumu J. Kohoutka v roce 1994.

V místech pravé paty vítězného oblouku pod kazatelnou, ve vzdálenosti 60 cm přímo u jižní stěny výše uvedené sondy byl zachycen výstupek podobného zdiva směrem do kněžiště, tj. kolmo na základové zdivo kostela. Výstupek sahal do délky 70 cm a navazoval na cihlové zdivo vedlejší nezkoumané krypty. Tento výstupek zdiva sahal do hloubky 104 cm. Pravděpodobně se jednalo o součást původního gotického kostela, případně se mohlo jednat o pozůstatek mladších barokních přestaveb. V prostoru výkopu sondy u základů zdiva nebyly objeveny žádné nálezy archeologického charakteru.

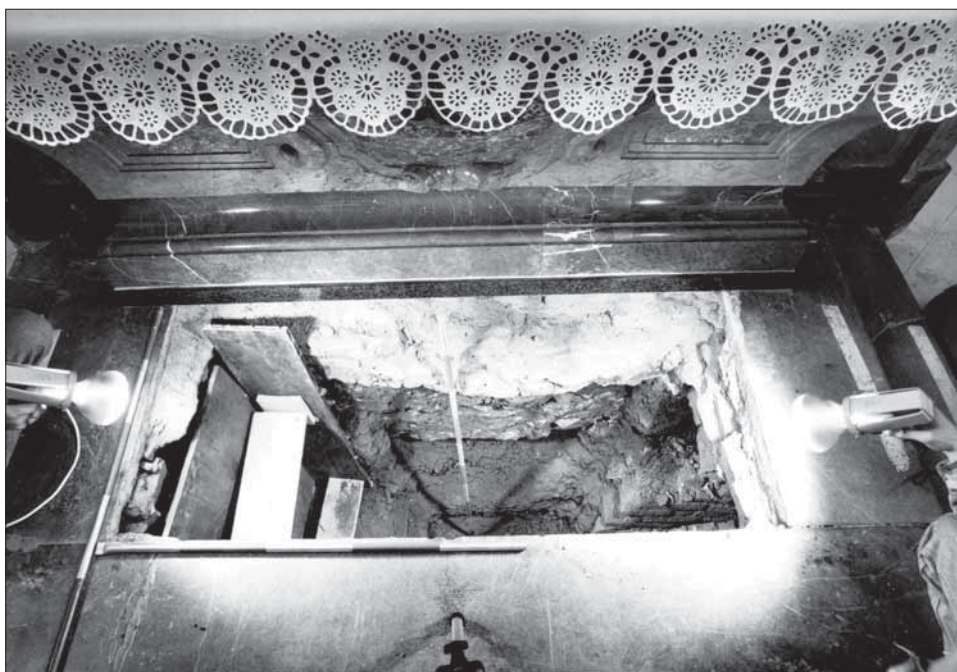
V dubnu roku 2004 výzkum v kostele pokračoval za účelem ověření existence oltářní krypty, známé doposud z ústního podání. Po skrytí oltářní desky se objevil otvor o rozměrech 163×71 cm, který obsahoval vrstvu na plochu kladených cihel, občas prolévaných řídkou maltou a vysypaných pískem. Tato vrstva byla již těsně pod oltářní deskou, tj. 30 cm nad vlastní podlahou kostela. Skrývka prostoru pod oltářní deskou pokračovala stejným způsobem, tj. její výplň, vlastně druhotný zásyp, byla rozebíráním plošně kladených cihel. Nic nenasvědčovalo ukončení případné krypty z její vrchní části valeným obloukem.

2. Detail zdiva v sondě u základů kostela. Zdivo tvořené z hrubých pískovcových kvádrů kladených na šedohnědou hrubou šterkovou maltu. Foto L. Chvalkovský, archiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Na východním profilu oltáře, tj. pod oltářem samotným, pokračovalo cihlové zdivo ještě do hloubky 35 cm pod podlahu kostela, což odpovídalo cca 5 vrstvám cihel, které nasedalo přímo na kompaktní vrstvu z tmavě hnědé hlíny. Naopak na protějším profilu, severním, směrem do kněžiště a na obou kratších stranách prostoru pokračovalo cihlové zdivo. Na obou kratších stranách (západní a jižní) prostoru pod oltářní deskou se začínaly objevovat zbytky valeného oblouku, což nasvědčovalo tomu, že prostor pod oltářem byl již jednou vybrán a oblouk tak byl narušen a druhotně zasypán. Cihlová vrstva u východního profilu (pod oltářem) tak vlastně oddělovala prostor vlastní krypty a hliněného profilu. Po dalším postupném skrývání se ve východním profilu pod oltářem v hliněné vrstvě v hloubce 70 cm pod oltářem vyrýsovala část zdi z hrubých pískovcových kamenů kladených na nekvalitní šterkovou maltu. Zdivo bylo 60 cm mocné a odpovídalo svým charakterem základovému (tedy gotickému) zdivu kostela zkoumanému v roce 2003 při úpravách podlahy v kostele. Zeď zpevňovala prostor pod oltářem a byla starší (pravděpodobně období stavby kostela, tj. vrcholného středověku, konec 15. století), než dodatečně vyzděná krypta pod oltářní deskou. Pod touto zdí pod oltářem byla již kompaktní šterková vrstva až do hloubky 200 cm od hrany oltářní desky, tj. do 170 cm hloubky od podlahy kostela.

Pro případné ověření možného prostoru pod oltářem byla do východního profilu pod výše uvedenou kamennou zeď vyražena sonda (na základě ústního podání měl být pod oltářem dutý prostor). Sonda (šuplík) měla rozměry 20×50 cm a byla ražena až do hloubky 93 cm do prostoru pod oltářem. Podařilo se tak zachytit i šířku výše uvedené zdi – 60 cm. Prostor v sondě byl ražen v kompaktní nenarušené šterkové vrstvě a svou hloubkou sahal až ke druhé (odvrácené) straně oltáře směrem k sakristii. Jakýkoliv prostor pod oltářem tak mohl být vyloučen. Ze severní strany byl prostor krypty zděn až do hloubky 170 cm od podlahy kostela.

3. Pohled do odkryté, částečně vyzděné krypty pod oltářem kostela. Foto L. Chvalkovský, archiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Krypta pod oltářní deskou, jejíž hloubka dosahovala až do 170 cm pod podlahu kostela, měla následující rozměry: v hloubce 30 cm pod podlahou kostela šířku 80 cm a délku 160 cm (zúženo díky sbíhajícím se obloukům), v hloubce 150 cm byla šířka 90 cm a délka 240 cm. Krypta tedy nebyla veliká a otázkou zůstává, zda-li někdy sloužila k uložení zemřelého. Výzkumem tomu nic nenasvědčovalo, prostor krypty byl poměrně stísněný, navíc druhotně zasypáný (poměrně nekvalitně, navíc při výkopu se muselo od hloubky 130 cm pažit) a krypta byla zejména ve valeném oblouku a obou bočních stranách porušena. Vzhledem k tomu, že cihly, kterými byl prostor krypty vyložen byly dělány strojově, dalo se předpokládat, že byla primárně otevřena někdy v polovině minulého století.

Výzkum v prostoru oltáře v kostele sv. Petra a Pavla prokázal existenci barokní pohřební krypty v prostoru pod oltářní deskou, nikoliv pod oltářem samým. Zásyp krypty byl druhotný, bez jakýchkoliv archeologických nebo antropologických nálezů, pravděpodobně nebyl využitý jako prostor pro uložení pohřbu. Výzkum zachytil opět i část základové zdi kostela z období vrcholného středověku.

Za účelem ověření případných dřívějších prací na oltáři, výkopů v kněžišti atd., byla díky správci farnosti P. Jaroslavu Poláchovi prostudována farní kronika, konkrétně za léta 1898–1981 (celkem 2 svazky). Z tohoto období je zaznamenáno několik oprav. Pouze jako poznámka z roku 1898 jsou uváděny blíže neurčené opravy k roku 1759 (zřejmě první od postavení kostela roku 1517) a oprava kněžiště z roku 1894. Nejzajímavějším záznamem z roku 1898 (druhotně opraveným a dopsaným) je záznam o pohřbu „...Balarovské, která je pochována v kostele blízko kazatelny“ (Farní kronika, 1. sv., str. 53). Jedná se pravděpodobně o kryptu, jejíž zdivo bylo objeveno při výzkumu v roce 2003 poblíž sondy u základů kostela. Tuto kryptu nebylo možné z časových důvodů prozkoumat.

První větší (a lépe popsaná) oprava byla prováděna v roce 1950, zmiňovány jsou ale především opravy omítek, především z vnější strany. Z roku 1955 pochází záznam z dláždění prostoru před kostelem, z roku 1967 je záznam o vymalování kostela spolu s rekonstrukcí

elektrického vedení uvnitř kostela. Z tohoto roku je i záznam o opravě mramorového oltáře, ovšem pouze ve smyslu opravy spojovací hmoty spojující jednotlivé části oltáře – opravu provedl sochař Semmler z Kunovic.

Nejpravděpodobnější dobou zásahu do prostoru pod oltářní deskou je rok 1977, z tohoto roku je ve farní kronice zápis o postavení provizorního oltáře, převezeného z Uherského Hradiště z důvodu prací na „definitivním oltáři a úpravě celého presbytáře“ (Farní kronika, 2. sv., str. 351). Z roku 1978 je dále záznam o odkopání terénu po celém obvodu kostela (vlhnutí zdiva) a odstranění vlhkých omítek uvnitř i vně kostela i v sakristii, o oltáři však již zmínka není.

Zjišťovací výzkum ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Kunovicích potvrdil jeho gotické stáří z období vrcholného středověku (v písemných pramenech je v Kunovicích uváděn farář královny Konstancie jménem Bartoloměj k roku 1235, který zde pravděpodobně měl i zázemí v podobě církevní stavby). Z vnitřní strany kostela se nepodařilo prokázat základy starší než středověké stavby, které jsou uváděny na základě dřívějších výkopů (zejména Viléma Hrubého z roku 1958) z vnější strany kostela. Pro jednoznačné ověření hypotézy o velkomoravském stáří kostela by bylo tedy nutné provést řádný archeologický výzkum z vnější strany kostela.

Prameny a literatura:

Farní kronika 1898–1981, 2 sv. Římskokatolický farní úřad Kunovice.

Brandl, V., 1892, *Knihla pro každého Moravana*. Matice Moravská, Brno.

Kohoutek, J., 1997, *Kunovice (okr. Uherské Hradiště). U kostela sv. Petra a Pavla*. In: Přehled výzkumů 1993–1994, AÚAV ČSAV Brno, 212.

Mgr. Miroslav Vašková (n. 1973), *vedoucí archeologického oddělení Slovákého muzea se zabývá archeologickými výzkumy neolitu a záchrannými výzkumy na Uherskohradištsku*.

An Inquiry Research in the Church of St. Peter and Paul in Kunovice

A b s t r a c t

The City of Kunovice had initiated an archeological research in the church of St. Peter and Paul in Kunovice. The research took place in two phases – in the September of 2003 in relation to the reconstruction of the existing floor tiling of the chancel in front of the altar, and in the April of 2004. The church is situated in a striking location in the Southwest part of the inner town on a small hillock. From the architectural point of view, it is a single-nave structure with a polygonal ending of the chancel and a four-sided tower. The oldest part – presbytery and a part of the nave – were finished in the early 16th century. The church was rebuilt in 1759. Many scholars, both archeologists and historians, have commented upon the question of the church's age. The possibility of Great Moravian origins of this church was mentioned already by Vincenc Brandl and Antoš Horsák.

In September 2003, the old tiling of the chancel was removed. After removing debris, silhouettes of two crypts appeared. On the left side of the altar, a Baroque crypt with dimensions of 250 x 110 cm was documented. This crypt was burrowed into the subsoil mixture of yellow clay and sand. The crypt was walled with red bricks and roofed with a rolled arch of the same material. It contained no archeological or anthropologic material. The second crypt was uncovered in the very center of the chancel, under the altar mensa. This crypt of dimensions 138 x 90 cm was 125 cm deep and tiled with red bricks. It was uncovered gradually by removing one 10 cm thick layer at a time. Neither here did we find any anthropologic or archeological material. We have gauged a probe with dimensions of 200 x 100 cm at the right side of the altar, nearby the victory arch under the pulpit. The purpose of this probe was to specify the character and possibly the age of the foundation walls. Again, this probe was uncovered gradually by layers of 20 cm thickness and it reached the resulting depth 250 cm below the

church floor surface. The foundation of the church consisted of massive blocks, mainly of sandstone, placed upon the filling of coarse gravel mortar, of dark grey to brown color. The foundation was compact and reached to the changing depth of 125 - 145 cm from the surface. The character of the walling was gothic.

Another crypt examined was located under the altarpiece. The depth of this crypt reached 170 cm below the church floor surface. This crypt was damaged, especially in the rolled arch ceiling and both sides. Considering the circumstance that the bricks used for walling the crypt were machine-produced, it can be guessed that it was primarily opened sometime in the middle of the last century.

The research in the parish church of St. Peter and Paul in Kunovice confirmed its Gothic age from the zenith period of medieval times. The research within the walls of the Church did not bring any evidence to support the theory of a building older than medieval, in agreement with the previous probes at the outer perimeter of the church (namely the probe by Vilém Hrubý in 1958).

Untersuchungsforschung in der Peter-Paul-Kirche in Kunovice

Zusammenfassung

Das Gemeindeamt in Kunovice veranlasste eine archäologische Untersuchung in der Peter-Paul-Kirche, die in zwei Etappen realisiert wurde: – im September 2003 im Zusammenhang mit der Rekonstruktion des Fußbodens vor dem Altar im Presbyterium – und im April 2004. Die Kirche ist auffällig gelegen auf einer kleinen Anhöhe im südwestlichen Teil der Stadt. In architektonischer Hinsicht handelt es sich um einen einschiffigen Bau mit einem polygonal geschlossenem Presbyterium und einem vierseitigen Turm. Der älteste Teil – Presbyterium und ein Teil des Schiffes – wurde Anfang des 16. Jahrhunderts fertig gebaut und 1759 wurde die Kirche umgebaut. Die Frage des Alters der Kirche haben mehrere Experten – sowohl Archäologen als auch Historiker – beurteilt. Eventuelle großmährenzeitliche Datierung erwogen bereits Vincens Brandl und Antoř Horsák.

Im September 2003 wurde der alte Boden im Presbyterium der Kirche abgerissen. Unter dem Boden befand sich eine Abdecke von Bauschutt und darunter zeigten sich Konturen von zwei Krypten. Auf der linken Altarseite wurde eine Barockkrypta mit einem Grundriss von 250×110 cm und einer Tiefe von 120 cm dokumentiert. Sie wurde bereits zum gelben, mit Sand vermischten Lehmboden ausgehoben. Die Krypta war mit roten Ziegeln gemauert und oben mit einem Tonnengewölbe aus demselben Material abgeschlossen. Sie enthielt keine archäologischen oder anthropologischen Funde. Die andere Krypta war abgeputzt, unter der Altarmensa, direkt inmitten des Presbyteriums aufgedeckt und mit roten Ziegeln gemauert. Der Grundriss der Krypta belief sich auf 138×90 cm, und ihre Tiefe auf 125 cm. Die Freilegung verlief schrittweise nach einzelnen Schichten in einer Stärke von 10 cm. Auch hier wurde kein archäologisches oder anthropologisches Material entdeckt. Auf der rechten Altarseite, in der Nähe vom Triumphbogen unter der Kanzel wurde eine Sonde in einer Ausdehnung von 200×100 cm knapp an den Kirchenfundamenten ausgemessen. Die Sonde hatte zum Ziel, den Charakter und gegebenenfalls auch das Alter des Fundamentmauerwerks festzustellen. Die Ausschachtung der Sonde verlief wieder schrittweise – nach einzelnen Schichten in einer Stärke von 20 cm und erreichte eine Tiefe von 250 cm, gemessen vom normalen Niveau des Kirchenbodens. Das Fundament der Kirche bilden massive Bruchsteine, überwiegend Sandsteine, die auf einen groben, dunkelgrau bis braunfarbigen Bindemörtel gelegt wurden. Die Fundamente waren kompakt und erreichten unterschiedliche Tiefen von 125–145 cm, gemessen von der Oberfläche der Ausschachtung, wobei das Mauerwerk einen gotischen Charakter aufwies.

Es wurde noch eine weitere Krypta unter der Altarplatte untersucht: diese Krypta erreichte eine Tiefe von 170 cm unter dem Kirchenboden; sie war besonders am Tonnengewölbe und an beiden Seiten beschädigt. Die Ziegeln, mit denen der Innenraum ausgelegt war, sind maschinell gefertigt worden, was vermuten lässt, dass die Krypta um die Mitte des vorigen Jahrhunderts primär geöffnet wurde.

Die Untersuchungsforschung in der Peter-Paul-Pfarrkirche bestätigte die gotische Herkunft der Kirche aus dem Hochmittelalter. An der Kircheninnenseite konnten keine Beweise für vormittelalterliche Kirche gefunden werden, die auf Grund älterer Ausgrabungen an der Außenseite dieser Kirche (besonders der 1958 von Vilém Hrubý durchgeführten Ausgrabungen) angegeben werden.